

HOŘKOSLADKÁ

MEDICINA

podle vzpomínek
mUDr. Jiřího Zimmermana

Václav Suchý

HOŘKOSLADKÁ MEDICINA

podle vzpomínek MUDr. Jiřího Zimmermana
napsal VÁCLAV SUCHÝ

ÚVOD

Prožil jsem v dětství první světovou válku a do obecné školy jsem začal chodit ještě za starého Rakousko-Uherska. V roce 1918 pak přišlo zrození svobodné demokratické republiky T. G. Masaryka, která v roce 1939, všemi opuštěna, byla zlikvidována Hitlerem. Následovala druhá světová válka, po které se demokratická republika obnovila už jen nakrátko. V roce 1948 dochází k přeměně v totalitní stát, se všemi politickými i hospodářskými důsledky. Po tragicky bolševických padesátých letech a uvolňování v letech šedesátých, byla naděje na změnu v srpnu 1968 tvrdě potlačena a vše zadusila na dlouhých dvacet let takzvaná „normalizace“. Konečně přišel rok 1989 a konec totalitního režimu. Další vývoj šel ovšem opět podivnou cestou, byli jsme nuceni přetvářet socialistické státní a družstevní hospodářství zpět na tržní kapitalistický systém, což ale dosud nikdo na světě nedělal, byť by to bylo v opravdové demokracii, a chyběla tedy jakákoliv zkušenost s tak obtížným procesem.

Prožil jsem tedy za ta dlouhá léta mnoho dobrého i zlého, ale toho posledního určitě podstatně více. A protože jsem lékař, který měl k lidem už z profese vždy dobrý vztah, chtěl bych promluvit. Zejména proto, že v dnešní době je faktor lidskosti se snahou pomoci „bližnímu svému“ zcela na ústupu. Myslím, že by stálo za to promluvit a připomenout lidem prostředí, kde tyto vlastnosti byly samozřejmostí a vlastně povinností. Rád bych vás pozval do třiatřiceti let, prožitých v první polovině dvacátého století.

Je to už hodně dávno, co jsem se narodil v Praze na Královských Vinohradech, a to v roce 1912. V té době, krátce před první světovou válkou, právě dohasínal velký stavební ruch na periférii hlavního města. Směrem k Floře končily Vinohrady naší Kolínskou ulicí, kde stálo jen několik secesních činžovních domů. Bylo tu ještě mnoho proluk a nedlážděná, blátivá vozovka. Také Slezská ulice tady končila a dál k Floře pokračovala jako polní úvozová cesta, částečně lemovaná ohradami. Nic tam samozřejmě nejezdilo, a právě proto to bylo ideální místo našich klukovských her, skrýší a dětských dobrodružství. Za naší ulicí už jinak byla jen obilná pole a ošklivé ohrady. Vinohradská třída – tehdy Jungmannova – byla již vydlážděná, jezdila po ní stejně jako dnes tramvaj, která potom pokračovala mezi poli ke hřbitovům, k místům, kde vznikal komplex Vinohradské nemocnice, a do Strašnic.

Vpravo od Kolínské ulice stál velký vinohradský pivovar, za ním honosná Orionka a u ní tramvajové remízy. Tady také končila tehdejší hlavní vinohradská ulice, Korunní třída a dál byla zase jen pole a pole s usedlostmi Dolní a Horní Stromka. Po první světové válce, v době konjunktury, veškeré toto napůl venkovské prostředí zmizelo a bylo nahrazeno domy a ulicemi. Na svazích za vinohradskou remízou vyrostly rozsáhlé vilové čtvrti a Praha se začala rychle přibližovat Strašnicím.

Naproti domu, kde jsme bydleli, na rohu Kolínské a Slezské, byly stejně jako jinde vykopány základy pro nový dům, ale to místo bylo,

jak se v okolí říkalo, prokleté. Ačkoliv všude kolem stály již domy, ten výkop zůstával stále prázdný a zatopený vodou. Toto jezírko bylo po několik let zdrojem zábavy nás, kluků z ulice, hlavně v zimě. A proč bylo to místo považováno za „prokleté“? Podivné bylo, že všichni majitelé pozemku, a bylo jich myslím po sobě celkem šest, postupně vždy zemřeli. Teprve když místo koupila jakási banka, dům byl – jako poslední – konečně postaven.

Můj otec byl úředníkem v malé továrně na mlýny a výtahy, která se krčila za mohutnou Orionkou. Pocházel ze Mšece u Slaného. Vystudoval obchodní akademii, pěkně kreslil a psal, byl muzikant a vůbec takový všumělec. Dovedl všechno opravit, leccos sestrojil, a dokonce se jeden čas věnoval i amatérské výrobě houslí. To bylo už skutečně umění, ale také velké trápení pro maminku, protože jsme bydleli v malém bytě. Tatínek se znal s profesionálními houslaři a některé z těch třinácti kousků houslí, které udělal, asi nebyly úplně špatné, když na ně hrál i jeden profesor z konzervatoře. S příchodem rozhlasu ale otce tento koníček opustil a stal se vášnivým radioamatérem. Měl také rád hodiny, zvláště ty staré, často je opravoval sobě i jiným a pro „rozumy“ si chodil ke známému, starému hodináři panu Novotnému na Karlově náměstí.

Ačkoliv otec nebyl Pražák, znal Prahu velice dobře a v sobotu odpoledne mě brával sebou. Procházeli jsme Staré Město, Malou Stranu, Hradčany a krásně mi vyprávěl o historii a zajímavostech domů a ulic. Často jsme končili v hodinářství pana Novotného nebo u houslaře Chudlařského, v jeho půvabném suterénním krámku na

Starém Městě, v ulici odbočující z Karlovy ulice na Perštýn. Otec hrál slušně na klavír a na flétnu, ve hře na housle byl samouk a také velmi rád zpíval.

Maminka se narodila v Kardašově Řečici u Jindřichova Hradce. Její rod se dal vysledovat až před bělohorskou bitvu do roku 1609. Mám pěkný rodokmen všech jejích předků. Byla z deseti dětí a její rodiště se mi stalo v životě druhým domovem. Tady, u babičky, jsem trávil všechny prázdniny a zamiloval jsem si ten zadumaný kraj rybníků a lesů navždycky a stále jsem se sem vracel.

Já byl jedináček, ale ne rozmazlovaný. Vždycky jsem ale byl tak trochu samotář, přátelství jsem navazoval obtížněji a vím, že mi to někdy zazlívali. Do obecné školy jsem chodil do Kladské ulice za vinohradskou vodárnou a do reálného gymnázia potom jen o kousek dál do Slovenské ulice. A tak jsem vlastně celých 13 let procházel stejnou cestou do školy a i po letech jsem si ji při návštěvách Prahy vždy rád zopakoval, prošel a zavzpomínal na starou Korunní třídu i Letohradskou ulici s dávno zašlými obchody a obchůdky i na ty pěkné parky kolem vodárny.

Reálné gymnázium ve Slovenské ulici byl velký ústav a každá třída od primy až do oktávy měla tehdy tři oddělení – A, B a C. Od tercie jsme měli místo řečtiny podle vlastní volby některý živý jazyk, latina a němčina se vyučovaly po celých osm let a před maturitou byla na dva roky zařazena i deskriptiva, aby po maturitě bylo možno jít i na techniku. Maturitu jsme skládali z latiny, matematiky, vlastivědy, češtiny, živého jazyka a podle výběru pak také z fyziky, chemie nebo

přírodopisu. Byly to první reformy střední školy v mladém republice a mám na ta léta ty nejhezčí vzpomínky. Nikdy nezapomenu na latináře Velíška, matikáře Šmídu, češtináře docenta dr. Oberfalcera i tělocvikáře Válu. Ta škola nás učila nejen různým disciplinám všeobecného vzdělání, ale především nás učila také samostatně myslet. Onu éru roztomile a s moudrostí ve svých knížkách popsal profesor Jaroslav Žák a zasteskne-li se mi, znovu je pročítám a obdivuji, jak tento student a později sám učitel dokonale pochopil tu duši českého „študáka“ po první světové válce.

V primě C, kde jsem začínal, nás bylo na počátku třiapadesát, ovšem maturovalo nás už jen třicet šest. V době, kdy jsem maturoval, vinou silné hospodářské krize rostla den za dne nezaměstnanost a postihlo to i naši rodinu. Továrna, kde pracoval otec zanikla. Rozhodování, jaký studijní obor si po maturitě vybrat, bylo velmi obtížné a hlavním problémem bylo především to, zda po ukončení vysoké školy najde absolvent vůbec uplatnění. Například mladí středoškolští profesori měli po aprobaci zajištěno, že pět let místo nedostanou. Já jsem miloval přírodní vědy, zeměpis a tělocvik a kantořina mě lákala, ale budoucnost nevypadala růžově. Medicina byla dlouhá, a hlavně se o přísnošti zkoušek, které tam na adepta čekají, vyprávěly historky, které dokázaly mnohé odradit. Přesto jsem se na ni nakonec nechal zapsat.

Do prvního semestru se nás přihlásilo přes 650, k promoci nás nakonec došlo mnohem méně. Když jsem poprvé vstoupil do starobylé budovy fakulty v ulici Na Bojišti a v Kateřinské, třásla se mi

trochu kolena. Netušil jsem, že touto ulicí budu chodit hodně přes deset let – nejdříve jako student a posléze jako lékař interní kliniky.

NA MEDICINĚ

Budova mezi ulicí Na Bojišti a Kateřinskou skrývala tenkrát v sobě děkanství s pedelem panem Slámou, ale také se zde přednášela a zkoušela biologie, chemie a anatomie, z vyšších rigoróz pak farmakologie, experimentální patologie, hygiena a soudní lékařství. Byla tu řada potemnělých poslucháren, laboratoře, pitevny a sídla profesorů a asistentů. V této budově jsem celou medicinu biologií začal a soudním a hygienou skončil.

Studium lékařství bylo v té době rozděleno do tří rigoróz. Do prvního spadala biologie a fyzika, chemie, anatomie a histologie s fyziologií. Do druhého patřila farmakologie s experimentální patologií, patologická anatomie, interna, dětské a psychiatrie, se kterou se zkoušela i neurologie. Ve třetím rigorózu jsme se potýkali s hygienou, soudním lékařstvím, chirurgií, porodnictvím a patřilo tam ještě oční a kožní.

Zubní a krční mělo kliniku, ale dělalo se pouze kolokvium.

Každé rigorózum mělo šest zkoušek a vždy první dvě se pro větší zátěž dělaly dohromady. Skripta tehdy nebyla, leda nějaká pokoutní s obsahem neúplným a často zmateným. Všechno se muselo studovat z tlustých knih, majících většinou přes tisíc stránek, anebo z přednášek, pokud dotyčný profesor přednášel systematicky. Tak zvaná „úmrtnost“, zvláště při prvním rigorózu, byla obrovská, mnohdy až 80%. Zkoušení bylo velmi přísné, někdy až přehnaně, ale nebylo možné, aby někdo zkoušku udělal a neuměl, i kdyby za něj byla

bůhvíjaká přímluva! Například obávaný anatom profesor Weigner vždy před zkoušením zveřejnil, za koho přišla přímluva a od koho, a pak toho nešťastníka tím přísněji prozkoumal. Tradovalo se, jak jakýsi adept medicíny dělal internu u profesora Pelnáře a když to bylo na propadnutí, prohlásil: „Ale já jsem, pane profesore, přece syn sekčního šéfa XY!“ Pelnář se potěšeně usmál a s podáním ruky prohlásil: „Těšilo mě, já jsem syn ševce z Trhanova,“ a dotyčného studenta vyprovodil s nedostatečnou.

Při skládání prvního rigoróza se začínalo biologií a fyzikou. Na lékařskou fakultu jsme docházeli na Karlov do fyzikálního ústavu, kde nám přednášel prof. Žáček, o němž šla pověst, že je velmi přísný. Byl zavalitý, se silnými brýlemi, impulzivní, dosti dobrý přednášeč. Předváděl nám pěkné pokusy a bylo o něm známo, že při vši své přísnosti přece jen jinak posuzuje umění mediček a mediků. To nezasloužené zvýhodňování žen jsme mu sice zazlívali, ale vcelku jsme ho měli docela rádi, protože zkouška u něj zdaleka nebyla tak obávaná jako u profesora Růžičky. Látky ještě nebylo mnoho, bylo tam hodně toho, co jsme znali ze středoškolské fyziky, a tak se to i nezkušený student dokázal dobře naučit. Daleko horší už byla situace, pokud šlo o biologii. Biologii přednášel prof. Růžička, který byl prvním učitelem tohoto vědního oboru. Předtím se na zkoušku chodilo na přírodovědeckou fakultu a obsahově prý tam toho z biologie mnoho nebylo. Biologie byla opředena mnoha ponurými zkazkami a novopečení vysokoškoláci měli z tohoto předmětu oprávněný respekt. Profesor byl už starší pán, s ježkem a zlatými brejličkami, monotónně, ale systematicky přednášel a nám se vždycky

zdálo, že je mrzutý a nevrlý. Byl jeden z vůbec nejpřísnějších examinatorů a docela běžně se u něj dvakrát opakovalo. Zkoušení, při němž bylo ticho jako v hrobě, probíhalo asi takto: student dostal otázku na pokus s prvokem Paramecium, odříkal, co vše o tom věděl, a skončil. Profesor se na něho zachmuřeně díval a po dlouhé chvíli mlčení komentoval sdělení o Parameciu povzdechem: „To je hrozné, to je materiál...“, přičemž tím materiálem myslel pochopitelně nás, mediky.

Následovalo opět ticho, než profesor prohodil: „Nic moc o tom nevíte, tedy mi alespoň řekněte, proč se právě k tomuto pokusu používá Paramecium.“ Zkoušený hoch se snažil něco vymyslet, ale zaplétal se tím stále hlouběji do svých nevědomostí.

„Je to na nedostatečnou,“ ponuře konstatoval Růžička, „ale já vám ještě pomohu,“ a zeptal se, jak se řekne Paramecium německy. To medik přirozeně také nevěděl a velký biolog v záchvatu sdílnosti to německé označení vyslovil. Bylo to nějak jako Trompeten, další slovo už si nepamatuji. Když ani teď medik neprojevil pochopení, rozčilený profesor si znovu postěžoval na ten materiál a dodal, že důvod použití je přece už v tom německém názvu.

Student, odcházející s nedostatečnou, se u dveří otočil a zeptal: „Prosím, pane profesore, a proč se tedy to Paramecium používá?“ Profesor Růžička zvlídněl a medika poučil: „Protože Paramecium je jako trumpeta, na každém konci jině! Tak si to pamatujte!“

Budiž připsáno k dobru přísného examinátora, že když onen hoch dělal biologii podruhé, dostal tuto otázku znovu. Dotyčný medik ale pro další neúspěchy později stejně studia zanechal.

Myslím, že jsme tehdy ale profesoru Růžičkovi, který byl i autorem několika objevů, poněkud křivdili. Především proto, že to byl nový, obsáhlý vědní obor, solidně zpracovaný, na který jsme my, nedávní středoškoláci, narazili. Biologie je krásná věda, má velmi široký obsah a uplatnění a předpokládá ovšem značné vědomosti i z jiných oborů. Není divu, že jsme se ve své středoškolské prostoduchosti a většinou neznalosti vědeckého myšlení jevili opravdovému vědci jako všeobecně dost špatný materiál. A navíc mám dojem, že to bylo ovlivněno i tím, že v té době byl prof. Růžička již vážně nemocen.

Profesor Hamzík přišel jako nový přednášející z Brna po prof. Formánkovi a současně vyšla i nová lékařská chemie, kde se poprvé v plném rozsahu objevila biochemie a chemie fyzikální. Byly to celkem tři tlusté svazky, které jsme museli zvládnout. Výhodu to ale přece jen mělo, nemuselo se docházet na přednášky /tím spíše, že prof. Hamzík byl velmi špatný přednášeč a při svém tichém a pomalém výkladu stále posmrkával a pofrkával/. Velký důraz ale kladl na praktika, z nichž byly právem velké obavy.

Korunou prvního rigoróza byla ovšem anatomie, kterou jsme museli ovládat jako topografickou. Tvůrcem nové, krásné publikace, mající jeden a půl tisíce stran, byl prof. Karel Weigner, štíhlý, skoro dva metry vysoký muž, energický, pohotový a přísný. Byl zapálený

Sokol a měl na anatomii vlastní, pokrokový názor. Poněkud se zapomínalo, že medik, aby mohl topografickou anatomii zvládnout, musel nejdříve ovládat anatomii systematickou, která se zkoušela u profesora Janošíka. Do prvních tajů anatomie nás uváděl asistent Borovanský, pozdější profesor a nástupce Weignera.

Pitvy vedl asistent Hromada, který později, už také jako profesor, působil v Hradci Králové.

Zkouška byla spojena s velkou pitvou a nejobávanějšími byly řezy mozem, kde zkoušený musel na jednotlivých řezech určit topografii jednotlivých mozkových oddílů a struktur. A právě to jsem při zkoušce dostal. Zvládl jsem to úspěšně, a dokonce se dočkal pochvaly. Uspěť při zkoušce z anatomie byla velká radost, byl to jakýsi mezník při skládání prvního rigoróza. Prof. Weigner měl velmi dobrou paměť a koho neznal a nepamatoval si z posluchárny, tomu rád dělal potíže při testování.

Histologii nám přednášel prof. Jan Wolf. Byl malé postavy, živé letory a skutečně dobrý učitel. Napsal pěknou moderní Histologii a byl autorem několika významných objevů.

Profesor Hanák, podsaditý, nesmlouvavý pán, nás učil fyziologii. Zkoušení neměl rád, a tak to bral rovnou po skupinách a otázku, která nebyla zodpovězena, přesouval ihned na dalšího kandidáta. I u něj byla „úmrtnost“ preveliká, měli jsme z něho silně nahnáno, vypadalo to, že se na nás všechny dívá jako na hlupáčky. V té době odjel na sjezd, který se konal v Moskvě, a přivezl si odtamtud tyfus, na který zakrátko zemřel.

Místo něho nás pak zkoušel prof. Bělehrádek, který se stal jeho nástupcem.

Histologie, embryologie a fyziologie byly umístěny v krásném Purkyňově ústavu na Albertově. Velká moderní budova byla postavena zásluhou profesora Srdínka prý za 40 milionů korun. Na všech těchto pracovištích byli zřízenci ke studentům vždy přátelští, znali různé záliby a rozmary svých „velitelů“ a pomohli, kde se dalo. Velmi vzpomínám na pana Pulkrábka z anatomie, který ovládal pitvu a v krátkém „kurzu“ vyučoval, jak správně postavit kostní úlomek, který si každý medik musel vytáhnout z kufru. Na fyziologii jsem pak byl svědkem smutně končící příhody při praktické části rigoróza. Jeden z mediků měl připravit nervově-svalový preparát ze žáby, ta mu stále unikala a on nevěděl, že je nutné vzít ji do ručníku a zvláštním kopíčkem rozrušit v žlábků na hlavě mozkovou tkáň. Jeden ze zřízenců mu gesty naznačoval, že ji musí nejprve usmrtit, což on pochopil po svém, chytil žabu za nohy a bacil s ní o kraj stolu.

To spatřil bokem stojící profesor Hanák a co pak následovalo, to nikdo z ústavu nepamatoval... Ten den všichni bez milosti propadli.

Byla krizová třicátá léta a ten, kdo nechtěl platit školné, musel se přihlásit k dílčím zkouškám. Kdo kolokvium neudělal, platil stejně jako majetní studenti. Školné obnášelo 150 Kč za semestr a většina z nás ho neplatila. Za zkoušky platil každý, a to poprvé 30 Kč, při opakování se taxa zdvojnásobovala.

Po překonání všech úskalí více méně teoretického prvního rigoróza se pak otevřel medikovi svět klinik, tolik odlišný od jiných vědních disciplin. Chod kliniky je totiž trvale se odvíjející film,

obsahující radosti a úspěchy, ale i prohry a smrt. Vždyť většina pacientů měla těžké a závažné choroby. Tady pro adepta medicíny začínala výuka vzácného vztahu mezi léčeným a léčitелеm, mezi pacientem a lékařem, a právě na tom, jak se tento vztah postupně utvářel, záleželo mnohdy více než na čemkoliv jiném. Pacient totiž při své nemoci nejvíce cení zájem o svou osobu, oceňuje uvážlivou diagnózu a léčení, i když jsou namnoze léky trpké, nechutné a dolehnou na něj i nařízení co do diety a životosprávy. Pacient musí lékaři věřit, a aby mu věřil, musí si ho vážit a respektovat ho. A je to tím důležitější v dnešní přístrojové a laboratorní diagnostice a při stálém štěpení oborů, kdy je na celém světě ten nezastupitelný lidský faktor upozadován.

Méně si už pacient cení různé preventivní akce. Považuje téměř za samozřejmé, že po očkováních nedostane dětské a jiné infekční choroby, že je daleko déle živ, než tomu bylo ještě nedávno, a je-li zdrav, cítí se být některými akcemi vlastně obtěžován.

Toto všechno medik, vstupující po prvním rigorózu do světa opravdové medicíny, neví a stojí pouze před problémem naučit se mít o člověka ve zdraví i v nemoci opravdový zájem a dokázat vytvořit mezi sebou a pacientem vztah, naplněný důvěrou, spolehlivostí a respektem, což je ovšem ta základní podmínka.

Naprostá většina klinik, tedy pracovišť našich profesorů, s nimiž jsme se měli setkat u dalších rigoróz, byla umístěna ve Všeobecné nemocnici na Karlově náměstí. Tehdy zde byly kliniky české i německé, neboť německá menšina měla za první republiky svoji univerzitu. V základních oborech jako interna, chirurgie,

gynekologie a porodnictví tu byly kliniky po dvou i třech pracovištích. Trvalo proto několik týdnů, než se nováček alespoň trochu zorientoval a vyznal v labyrintu budov a chodeb už po dvě století přestavované a přístavované nemocnice.

Z této složitosti vyplývala ještě jedna velká zvláštnost Všeobecné nemocnice. Správně podléhala několika nadřízeným institucím – mám dojem, že to bylo ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo školství, Zemský úřad a snad i město Praha.

Nemocnice proto zaměstnávala vlastního zkušeného právníka, který řešil, kdo ponese náklady na opravy i případné škody. Kupříkladu péči o okna obstarávala zcela jiná instituce než péči o dveře či kamna, což byl pozůstatek z dob, kdy byla Všeobecná nemocnice založena ještě jako ústav pro přestárlé a zchudlé šlechtičny.

Medik, který po prvním rigorózu v rámci dalšího studia obcházel posluchárny a praktika, měl možnost přihlásit se na některé z klinik k tak zvanému „fiškusování“.

Znamenalo to, že několik měsíců už vypomáhal lékařům a sestřám a díky tomu se obvykle toho dost naučil pro pozdější vlastní praxi. Já sám jsem takto působil na patologii u Šiklů, na interně u Pelnářů a na chirurgii u Divišů.

K druhému rigorózu náležely ještě dvě teoretické disciplíny, a to farmakologie a experimentálka. Farmakologii přednášel profesor Velich, okouzlující starší pán, na jehož přednášky jsme chodili velmi rádi. Mluvil klidným, silným hlasem a kladl velký důraz na experiment a na znalost dávek léků i jedů. To jediné, co ho dokázalo vyvést z míry, byla neznalost jejich maximálně přípustných množství,